

Бібліотечка "Часи козацькі"

НОКІ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ
В УКРАЇНІ

ВИПУСК
27

Київ-2018

Науково-дослідний центр “Часи козацькі”
Українське товариство охорони пам’яток історії та культури
Центр пам’ятокознавства НАН України і УТОПІК
Історико-культурна асоціація “Україна-Туреччина”
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
Інститут археології НАН України

**НОВІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
ПАМ’ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ
В УКРАЇНІ**

**Збірник
наукових статей**

Випуск 27

Київ - 2018

Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру пам'яткознавства
НАН України і УТОПІК
(протокол № 4 від 17 травня 2018 р.)

Редакційна колегія:
Титова О.М. (відповідальний редактор) _____
Біляєва С.О., Виногородська Л.І., Гоменюк В.М., Пвакін Г.Ю.,
Константинов В.О., Моця О.П., Сенченко Н.М., Супруненко О.Б.,
Терпиловський Р.В., Франчук В.Ю.

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19,
тел./ф.: (044)280-78-79; e-mail: ukrtopik@gmail.com

Видання зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації -
серія КВ № 16328-4800Р від 02.02.2010 р.)

З М І С Т

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Моця Олександр (Київ) Аналіз Петром Толочком історичного поступу предків сучасних українців у середньовічні часи і тогочасні археологічні реалії.....	8
Мисько Юлія (Київ) Археологічні пам'ятки ХУІІ - ХУІІІ ст. на території Києво-Печерської лаври за матеріалами Археологічної карти НКПШКЗ.....	14
ТолкачовЮрій, Осадчий Руслан, Пономаренко Віталій, Колосов Юрій, Починок Ельвіра, Чміль Леся (Київ) Півносередньовічна пам'ятка с. Лісики.....	20
Козюба Віталій, Чміль Леся (Київ) Нові археологічні пам'ятки ранньомодерного часу в Києві.....	27
Шерстюк В'ячеслав (Полтава), Прядко Олександр (Переяслав-Хмельницький) Городище козацькоїдоби в смт. Оржиця Полтавської області.....	33
Харлан Олександр (Дніпро) Стара козацька січ в урочищі Шуровському: до питання локалізації.....	40
Івакін Всеволод, Чміль Леся, Павленко Сергій (Київ), Переверзєв Сергій (Біла Церква), Починок Ельвіра (Київ) Матеріали ХVІІ-ХVІХ ст. з археологічних розвідок 2016-2017 р. на території Вишгородського та Іванківського районів Київської області.....	47
Чміль Леся, Козюба Віталій, Борисов Артем (Київ) Нові археологічні пам'ятки ХVІІ-ХVІІІ ст. на Київщині.....	59
Борисов Артем, Коломієць Сергій, Павленко Сергій (Київ) Комплексе укріплень часів середньовіччя в середній течії р. Ірпін (між с. Жорнівка та с. Дзвінкове Київської області).....	64
Векленко Віктор, Філімонов Дмитро (Дніпро) Археологічне закриття козацької Самарі ХVІ - ХVІІ ст.....	71
Брель Ольга, Діденко Яніна (Чигирин) Стародавнє козацьке місто Крилів.....	79
Ягодинська Марина (Тернопіль) Дослідження східного бастіону Бережанського замку.....	87
Осадчий Євген (Суми) Укріплення Краснопільської фортеці за даними картографічних джерел ХVІІ-ХVІІІ ст.....	89
Прядко Олександр (Переяслав-Хмельницький) Укріплення ХVІІІ ст. поблизу с. Келеберда на Черкащині.....	91
Михайлова Анастасія (Київ) Матеріальна культура українських козаків ХVІ-ХVІІІ ст.....	96
Нечитайло Павло (Хмельницький), Чекановський Андрій (Київ) Нові знахідки керамічних любок для куріння по пону з розкопок у м. Городок Хмельницької обл. у 2017 р.....	104
Томашевський Андрій, Павленко Сергій (Київ) Особливості півносередньовічної кераміки історичної Овруцької волості.....	108

Старенький Ігор, Нечитайло Павло (Кам'янець-Подільський) Колекція гудзиків з розпопок 2016 року на площі Польський ринок у Кам'янці-Подільському.....	110
Вілінов Юрій, Шишков Сергій (Запоріжжя) Середньовічні кам'яні важки з району с. Златопіль Запорізької області.....	113
Чигирик Наталія, Лищенко Алла (Чигирин) Монетний скарб XVII ст., знайдений на Чигиринщині.....	116
Шерстюк В'ячеслав, Коваленко Михайло (Полтава) «Скарб» солідів сер. XVII ст. з околиць Великих Сорочинців на Полтавщині.....	119
Векленко Віктор, Салуха Марина (Дніпро) До питання про трансформацію запорозьких натільних хрестів.....	125

ІСТОРИКО-КРАСЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ластовський Валерій (Київ) Дмитро Байда-Вишневецький і Черкаси: міфи в історіографії.....	135
Куштан Дмитро (Київ-Черкаси) Михайло Пономаренко: «Скільки років Черкасам?».....	139
Ярмошик Іван (Житомир) Українські козаки в польсько-московській війні 1618 р.....	145
Кришан Акаш (Київ) Між Варшавою, Москвою і Батурином: правобережний козацький гетьманат та Запорізька Січ у 1684-1689 рр.....	149
Луняк Євген (Ніжин) Коліївщина очима Клода-Карломана де Рюльєра.....	153
Мірущенко Олександр (Запоріжжя) Конформізм та пасіонарність запорозької старшини у 1764-1775 рр.....	160
Бартош Алла (Київ) Прапор козацького полковника у збірці шведського музею. (Атрибутація та реконструкція подій).....	162
Кузьменко Анастасія (Київ) Історія зародження характерництва.....	167
Демедюк Марія (Київ) Бойове мистецтво козаків: історія та сучасне відродження.....	173
Губочкін Микола (Переяслав-Хмельницький) Кропивна козацька: історіографія та джерела.....	181
Жуковський Мирослав (Нікополь) Уходи Черкаського замку в середині XVI ст. в районі Базавлущко-Томаківського межиріччя.....	186
Шараф-Уралі Олександр, Деркач Олег (Миколаїв) Історія Андрійвського острова, що на Південному Бузі.....	195
Панченко Володимир (Київ) Печатки міст Правобережної України XVIII століття в колекції документів Олександра Чоловського (фонди Відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка).....	201

Сенченко Наталія (Київ)	
Церковні пам'ятки Супрасльського Благовіщинського чоловічого монастиря (XVI - XVIII ст.).....	204
Руденко Володимир, Василенко Андрій (Чернігів)	
Чернігівський Троїцький Лллінський монастир доби Гетьманщини за результатами археологічних досліджень.....	209
Михеєнко Наталія (Чернігів)	
Моніторинг температурно-вологісного режиму Катерининської церкви.....	214
Пільтяй Наталія (Батурин)	
Покровська церква Батурина у 1902 р. (на основі Клірових відомостей) 222	
Бреак Олена (Київ)	
Пам'ятки, що ми втратили. Церква в ім'я Зачаття Святої Анни в с. Лишня Макарівського району.....	224
Нукало Надія (Чернігів)	
Троїцький собор Троїцько-Лллінського монастиря: історія будівництва та відродження.....	229
Варивода Аліна (Київ)	
Священницьке облачення у богослужінні українських православних монастирів XVIII ст.....	232
Попельницька Олена (Київ)	
Статуя Феміди та барельєф «Архангел Михаїл» з будівлі київського магістрату у зібранні Національного музею історії України.....	236
Мироненко Тетяна (Київ)	
Вкладна дарохранительниця 1762 р. козаків Романа Шекери і Василя Куки у зібранні Національного музею історії України.....	242
Походяща Олена (Київ)	
Портрети польської шляхти з родинної колекції Браницьких.....	249
Берест Юрій (Охтирка), Осадчий Євген (Суми)	
Сталевий нагрудник з колекції Охтирського краєзнавчого музею.....	253
Задунайський Вадим (Львів)	
Місце кинджала у військово-прикладному бойовому мистецтві козаків початку XX ст.: причини, зміст і наслідки.....	255
Ратушна Марія-Анна (Київ)	
Види зброї і військового спорядження козаків XVII ст.....	262
Майнгардт-Гоголь Наталія, Шнаковський Сергій (Хмельницький)	
Пам'яткоохоронна робота відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій області (за результатами інвентаризацій об'єктів культурної спадщини у 1981-2016 рр.).....	267
Чайка Володимир (Збараж)	
Збараський замок XVIII століття як об'єкт Національного заповідника «Замки Тернопілля» та центр популяризації історії козацької доби.....	274
Зборовський Анатолій (Ірпінь)	
Невідома могила на Поліссі.....	278
Хоменко Павло (Київ)	
Історія фортифікації НІАМ «Київська фортеця».....	279
Семко Дмитро (Київ)	
Культурно-освітнє життя Київщини на сторінках «Київських єпархіальних відомостей» другої половини XIX - початку XX ст.....	283

Філіпова Ганна (Київ)	
Кілька штрихів до образу князя О.Д. Меншикова у сприйнятті сучасників.....	290
Фещенко Марія (Київ)	
Політична діяльність Юрія Немирича.....	295
Булаєвська Наталія, Гоменюк Валентина (Київ)	
Подвижник і меценат української культури С.Х. Чикаленко та його кївські адреси.....	301
Рева Лариса (Київ)	
Джерела самотності Павла Полуботка.....	309
Якубова Тетяна (Київ)	
Матеріали про українське козацтво у виданнях фонду літератури польською мовою відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ.....	316
Стахурська Анастасія (Ніжин)	
Лялька-мотанка у сучасних музейних колекціях України.....	319

ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ВИВЧЕННЯ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Андрієнко Ліля (Київ)	
Мовне життя Києво-Могилянської академії в культурно-історичному контексті Бароко.....	325
Гончаренко Аліна (Київ)	
До історії походження назв українських страв	329
Єфименко Ірина (Київ)	
Назви козацьких поселень Слобожанщини (на матеріалі ойконімів Харківської області).....	336
Іваненко Олександр (Київ)	
Із кримських етимологій: Кайгадор - Provato - Київ-Атлама.....	341
Лазаренко Олеся (Франкфурт-на-Одері)	
Літературні студії доби Козацтва у науковому доробку Вікторії Петрівни Колосової (до 95-річчя від дня народження).....	345
Марченко Тетяна (Київ)	
Назви спадків в українській мові (за матеріалами пам'яток ХІУ - ХУІІІ ст.)	350
Москаленко Лілія (Київ)	
Сотенна старшина в «Актах (протоколах) Полтавського полкового суду» (1683-1750 рр.).....	354
Матвійшин Ярослав, Якубова Тетяна (Київ)	
Розмаїта діяльність козакофіла Вацлава Жевуського (1785-1831).....	365
Радкевич Галина (Київ)	
Географічний простір українських народних дум та історичних пісень.....	374
Осіпчук Юрій (Львів)	
Апостол апракос повний (Бибельський Апостол)	379
Яценко Ніна (Київ)	
Козацька термінологія у романі Миколи Вінграновського «Северин Наливайко». 384	
Яцій Василь (Київ)	
До походження українських антропонімів (на матеріалі “Реєстру Війська Запорозького 1649 року”). ХІІ.....	387

ТЮРКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Біляєва Світлана, Фіалко Олена (Київ)	
Вироби зі скла з Османських фортець Північного Причорномор'я.....	392
Пивоваров Сергій (Київ), Калініченко Віталій, Ільків Микола (Чернівці)	
Чорнильниці-каламари з матеріалів досліджень Хотинської фортеці.....	398
Яшная Ольга (с. Опошное Полтавской области)	
История реставрации кровли Большой ханской мечети (Биюк Хан-Джами) в г. Бахчисарай.....	401
Пашаева Валида Ерзурум)	
Следы древней культуры ткачества на исторической территории Азербайджана (до нашей эры).....	407
Казаніна Вієла (Мінск)	
Апісанне арт^фактаў матэрыяльнай культуры казакаў у беларускім познетрадыцыйным фальклоры.....	414
Федорук Андрій (Чернівці)	
Походження, чисельність та організаційна структура підрозділів бойових слонів Османа II у Хотинській війні 1621 р.....	425
Позняков Денис (Хотин)	
Османські військові підрозділи на території Хотинської нахії у XVIII-XIX століттях: структура, чисельність, дислокація, символіка.....	431
Ковалець Тарас (Чернівці)	
Маловідомі козацькі й татарські конфесати із часів Жванецької кампанії 1653 року.....	440

ГІПОТЕЗИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

Ковальський Юрій (Миколаїв)	
Руси і козаки.....	448
Петровський Анатолій (Південноукраїнськ)	
Невідома Січ.....	451
Титова Олена (Київ)	
Актуальні проблеми охорони культурної спадщини України та роль наукової громадськості в їхньому вирішенні.....	462

Сергій Пивоваров (Київ)
заступник генерального директора з наукової роботи
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника,
доктор історичних наук, професор
Віталій Калініченко (Чернівці)
асистент кафедри історії стародавнього світу,
середніх віків та музеєзнавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
кандидат історичних наук
Микола Ільків (Чернівці)
асистент кафедри історії стародавнього світу,
середніх віків та музеєзнавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
кандидат історичних наук,

Чорнильниці-каламари з матеріалів досліджень Хотинської фортеці

Хотинська фортеця характеризується вагомим науковим значенням та дослідницьким потенціалом не тільки як історико-архітектурна, але й археологічна пам'ятка. На її території присутні культурні нашарування різних періодів функціонування укріплень на даному місці (X-XIX ст.), а також значно давніших епох (кам'яна доба, енеоліт), які впродовж останніх років регулярно досліджуються. За увесь період археологічного вивчення фортеці було знайдено надзвичайно велику кількість виробів, які часто є показовими та еталонними.

Серед найважливіших, інформативних та досить рідкісних знахідок на території Хотинської фортеці за увесь період її вивчення особливу увагу привертають елементи чорнильниць-каламарів, які, за археологічними дослідженнями на пам'ятках ХУП-ХУІІІ ст., нам невідомі. Чорнильниці мали різноманітні форми й часто були мистецькими витворами. Вони виготовлялися з металу (бронзи чи срібла), скла, кераміки тощо. Каламари були стаціонарними і похідними [9]. Перші з них являли собою посудини для чорнила різного кольору зі спільною кришечкою. Похідні ж каламари представлені футляром для пер і спеціальним відділенням для чорнила. Подібні каламари підв'язувалися до пояса чи закладалися за нього. Щоб чорнило не виливалося й не висохло, каламар мав кришечку або пробку, як правило, з різною орнаментацією. Перший тип каламарів вважався одним із козацьких клейнодів, символом влади військового писаря, що під час ради займав місце поряд з іншими старшинами. Другий тип - похідний, отримав широкий вжиток у Центральній та Південно-Східній Європі в ХУП-ХІХ ст. До другого типу каламарів відносяться також чорнильниці з Хотинської фортеці, які складаються лише з однієї частини - корпусу. Пенал у каламарів з Хотина втрачений. Відзначимо, що історіографічна база досліджуваної проблеми є незначною, оскільки археологічних знахідок чорнильниць або їх деталей виявлено обмаль [7, 222-224], що ускладнює датування й етнічну приналежність. Натомість чорнильниці-каламари відомі в матеріалах музейних колекцій на території Європи і є важливим джерелом інтерпретації та, як наслідок, реконструкції подібних ужитково-мистецьких витворів. У музеях України ідентичні екземпляри каламарів відомі в Острозі та Києві. Метою даної розвідки є введення до наукового обігу 2 фрагментів чорнильниць-каламарів, здійснення їх датування та приналежності.

Перша чорнильниця-каламар (Рис. 1, 1) була знайдена у 2016 р. в траншеї № 1 у південній частині Нової фортеці, східніше Бендерських воріт, між валом і брукованою дорогою. Вона пошкоджена, виготовлена з бронзи. Чорнильниця має біконічний корпус із закритою овальною кришкою та відсутнім дном (Рис. 1, 1). На одній з бокових площин присутній отвір, де кришився металевий пенал для пер. Конструктивно-морфологічні параметри виробу наступні: висота - 4,9 см, найбільша ширина - 4,3 см, діаметр отвору - 2,1x1 см. Привертає увагу орнаментация зверху кришки, яка закривала чорнильницю.

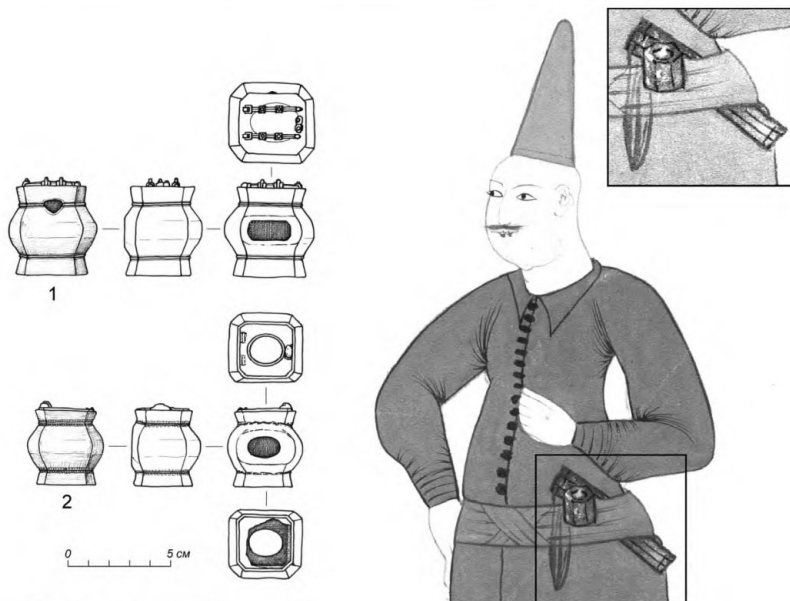

Рис. 1. Чорнильниці-каламарі з Хотинської фортеці.

Рис. 2. Зображення дефтердара з чорнильницею-каламарем із турецького рукопису XVII ст. (Національна бібліотека Польщі)

Друга чорнильниця-каламар (Рис. 1, **2**) за видово-стилістичними особливостями схожа до попередньої, виявлена серед підйомного матеріалу на правому березі р. Дністра в районі фортеці. Вона також виготовлена з бронзи, пошкоджена (відсутня кришечка та дно виробу). Вона має менші розміри, аніж попередня чорнильниця-каламар, а також гравірований орнамент на з'єднаннях-перегинах біконічного корпусу. На одній з бокових площин присутній отвір, де кріпився металевий пенал для пер. Конструктивно-морфологічні параметри виробу наступні: висота - 4,2 см, найбільша ширина - 4,7 см, діаметр отвору - 1,6x1 см.

Супровідний матеріал, поряд з яким була виявлена перша чорнильниця, дозволяє точніше датувати подібного типу знахідки. Керамічний матеріал як кухонний, так і столовий, відноситься до XVIII ст. Столовий посуд представлений також фрагментованими чашами-піалами із напівфаянсу та фарфору. Перші, з огляду на характерні клейма на денцях у вигляді шестипроменевої розетки, а також характерний рослинний поліхромний розпис, виготовлялися переважно в м. Кютахія. Серед других виділяються високоякісні

вироби із вишуканим розписом [1, 172-174]. Так, наявність на одному із денців вручну написаного кобальтом клейма у вигляді двох перехрещених мечів із восьмипроменевою зіркою під ними вказує на мейсенський фарфор. Такі клейма датуються в межах 1773-1814 рр. (чи 1774-1815 рр.) та характерні для періоду Марколіні. Варто однак врахувати, що подібні сині підполівні клейма із шестипроменевою розеткою наносилися на імітації саксонських виробів протягом 80-90-х років XVIII ст. на фабриці Франца Гарднера в Росії [1, 174]. З культурних нашарувань першої траншеї походять також фрагменти скляних посудин, серед яких розпізнаються «ямпулька», флакон із якісного темносинього скла, дзвоникоподібний келих тощо. Останній різновид скляного посуду на території Хотинського замку пов'язується Ю.В. Мисько із польською присутністю [4, 96-103], хоча, ймовірно, період його вжитку заходив і в межі XVIII ст.

Тут же зафіксовано невелике скупчення кахель, серед яких попередньо виділено безрамчасті лицеві виповнюючі та пояскові коробчасті. На кахлях нанесено рослинні мотиви, зокрема, у вигляді розеток, листків і, що особливо цікаво, тольпанів. Вони поширюються в турецькому декорі з 30-40-х років XVI ст. і стають особливо популярними в «епоху польпанів» за правління Ахмеда III (1718-1730 рр.) [3]. До керамічних виробів відносяться також численні курильні трубки, переважно з пролискованою поверхнею та з багатим штампованим орнаментом. На тулійках, рідше на дні чашечок люльок відтиснуті клейма у вигляді арабських ієрогліфів у круглomu чи видовженому полі або стилізованих зображень птахів, що, судячи з попередніх досліджень, є характерним для турецьких виробів [5]. На нижній частині однієї з тулійок присутня петелька для підвішування. Такі деталі відомі, наприклад, на екземплярах з Чигирини [6, 172-173, мал. I, 6] та Румли [10, 50, fig. 3: 27-28].

Значною кількістю представлені вироби із заліза. Це численні гарматні боеприпаси різних калібрів: ядра, бомби, кіпелі. З артилерією пов'язаний розрядник із двома по спіралі закрученими стержнями та кованою втулкою. До предметів озброєння відноситься також конічний вток. Серед виробів із чорного металу також присутні фрагменти казана, залізний кручений гак із петлею для парного запрягу, ручне свердло, молоток із хрестоподібним «клеймою» на боковій площині тощо. Подібні речі є особливо характерними для пам'яток XVIII ст. Залізні казани, наприклад, відомі з Самарі-Богородицької фортеці [1, 176; 2, 86, рис. 43].

Із потопопалінням пов'язаний, ймовірно, виточений із кістки трубчастий виріб, який міг слугувати муфтою складного мундштука. Подібні трубки зображені на багатьох гравюрах XVII-XIX ст. Деякі знахідки з цього ж відкритого комплексу дозволяють припустити, що подібні складні вироби могли виготовлятися на місці.

Співставлення різних категорій знахідок дозволяє попередньо датувати чорнильніці-каламари у межах XVIII ст. і пов'язувати із часом перебування турецької адміністрації у Хотинській фортеці [1, 175]. Факт знахідки першої чорнильніці-каламари у південній частині Нової фортеці, східніше Бендерських воріт не випадковий, що пов'язано, очевидно, з розміщенням у цій частині фортеці палацу дефтердара - державного чиновника, який відав фінансовими справами та канцелярією. На розміщення цього палацу вказує турецьке джерело 1740 р., в якому подається опис будівель, котрі знаходяться в Новій фортеці [80, 135-154]. Очевидно, подібного типу чорнильніці-каламари належали турецьким чиновникам. Відомі подібного типу знахідки також і на іконографічних джерелах (Рис. 2).

Таким чином, під час археологічних досліджень в Хотинській фортеці було виявлено дві знахідки чорнильніці-каламарів, які датуються у межах XVIII ст. і пов'язані з часом перебування турецької адміністрації у Хотинській фортеці.

Джерела та література

1. Буйновська Є., Ільків М. Археологічні дослідження Хотинської фортеці у 2016 р. // Хотинщина в період польсько-турецьких війн XVII століття (до 395-річчя Хотинської війни 1621р.) / Матер. наук.-практ. конф. (м. Хотин, 12 жовтня 2016 р.). - Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2016. - С. 170-178.

2. Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Векленко В.О. Каталог старожитностей півного середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці. - Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007. - 108 с.
3. Миллер Ю. Искусство Турции. - М.-Л.: Искусство, 1965. - 168 с.
4. Мисько Ю. Археологічні свідчення польської присутності на території Хотинської фортеці // Хотинщина у східноєвропейській історії (до 340 річниці Хотинської битви 1673 р.): Матер. Міжнар. наук.практ. конф. (м. Хотин, 8 листопада 2013 р.). - Хотин: ДЗА «Хотинська фортеця», 2013. - С. 96-103.
5. Мисько Ю., Галенко О. Клейма на турецьких лопляках з Хотинської фортеці // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. - К., 2010. - Вип. 19. - С. 454-460.
6. Пискун О. Люльки ХУІІ-ХУІІІ століть з колекції музею Богдана Хмельницького у Чигирині // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. - К., 2014. - Вип. 23. - С. 171-177.
7. Свешніков І.К. Битва під Берестечком. - Львів: Слово, 1993. - 304 с.
8. Турецкий источник 1740 г. о Валахии, Молдавии и Украине // Восточные источники по истории народов юго-восточной и центральной Европы. - М.: Ин-т Востоковедения, 1964. - Т. 1. - С. 135-154.
9. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: В 3-х томах. - Львів: Світ, 1990. - Т. 1. - 319 с.
10. Vincenz A. Ottoman clay tobacco pipes from Rumla // Atiqot. - 2011. - Vol. 67. - P. 43-53.

Ольга Яшная (с.Опишне Полтавской области)
старший научный сотрудник
отдела современной художественной керамики
Национального музея-заповедника украинского гончарства в Опишном,
кандидат исторических наук

Історія реставрації кровлі Большой ханської мечети (Биук Хан-Джами) в г. Бахчисарай

Вопрос варварской реставрации комплекса Ханского дворца в г. Бахчисарай уже не раз поднимался в средствах массовой информации и социальных сетях [12; 13]. В последнее время в центре внимания находится Биук Хан-Джами (Большая ханская мечеть), где выполняются так называемые «ремонтно-реставрационные» работы, откровенно разрушающие памятник архитектуры. Были сняты черепичная кровля мечети, распилены деревянные балки. Деревянный сейсмопопоз по проекту заменили на железобетонный, а вместо аутентичной черепицы типа «татарка» предполагается уложить сделанную по другой технологии и существенно отличающуюся внешне испанскую черепицу [11].

Данное обстоятельство заставляет провести экскурс в историю реставрации кровли Биук Хан-Джами, охарактеризовать технологию производства черепицы типа «татарка», показать нецелесообразность действий и некомпетентность проектировщиков, которые приняли решение заменить всю кровлю мечети далеким от «татарки» новоделом.

Большая Ханская мечеть - одно из первых сооружений г. Бахчисарай, основанного в 30-е гг. XVI в. В хронике Сахиба I Герая при описании строительства новой столицы Крымского ханства говорится следующее: «около дворца хан приказал построить величественную мечеть» [2].

В середине XVII в. турецкий путешественник Чевля Челеби упоминает ее как соборную мечеть Сахиб Герай-хана [10, 105].

В 1736 г. во время войны Крымского ханства с Российской империей Бахчисарай был взят войсками фельдмаршала Кристофа Миниха, который приказал сжечь ханскую столицу и дворец. Перед тем, однако, он дал капитану Манштейну поручение сделать описание дворца (оно сохранилось до наших дней), и лишь после того ханскую рези-

Наукове видання

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

Випуск 27

У порядкування

О.М. Титова

Редагування

В.М. Гоменюк

Відповідальний за випуск

О.М. Титова

За достовірність фактів, посилань, приміток,
коментарів відповідає автор (автори) публікації

Підписано до друку 12.06.2018 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 26,97.
Обл.-вид. арк. 50,67. Наклад 100 прим.
Зам. № 1564.

Видавець

Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції - серія ДК № 2429 від 07.02.2006 р.)
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19, м. Київ, 010015, Україна
m-center@ukr.net, тел./ф.: (044)280-64-69

Виготовлювач

ПП Лисенко М.М.

16600, м. Ніжин Чернігівської обл., вул. Шевченка, 20,
тел. +380(4631)90995

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.